

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตเกษตรกรชาวสวนยางพาราในจังหวัดสงขลา ซึ่งมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต
2. คุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา
3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต

แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต (Quality of Life) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 1970 ในประเทศตะวันตก สำหรับประเทศไทยแนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิตปรากฏเป็นครั้งแรกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (2515 – 2519) ซึ่งเป็นช่วงที่การเมืองไทยผันผวนเป็นอย่างมาก แนวคิดนี้เกิดจากการพิจารณาว่าประเทศไทยได้มีการเจริญทางเศรษฐกิจและรายได้ประชาชาติเพิ่มมากขึ้น แต่การกระจายรายได้กลับไม่เป็นธรรมคนส่วนใหญ่ของประเทศกลับยากจน ดังนั้นประเทศควรจะได้รับการพัฒนาในแง่ของการสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในสังคม โดยเฉพาะคนด้อยโอกาส เช่น เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน ผู้สูงอายุ ผู้พิการ เป็นต้น (ฉวีวรรณ, 2541)

ความหมายของคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตเป็นความคิดรวบยอดที่ซับซ้อนและยากที่จะให้ความหมายที่แน่นอนได้ (Hunter, 1992) เพราะเป็นคำที่ใช้ในเชิงเปรียบเทียบและเปลี่ยนแปลงไปตาม เวลา สถานที่ และการรับรู้ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีประสบการณ์ อาชีพ ความสนใจ การศึกษา ประเพณีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ดังนั้นจึงมีผู้ให้ความหมายทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน ดังเช่น ความหมายที่ยอมรับว่าคุณภาพชีวิต หมายถึง ความสุข ความผาสุก และความพึงพอใจ เช่น แคมป์เบล (Campbell, 1976) อ้างตาม เพชรน้อย, 2539) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต คือ ความสุข ความพึงพอใจ และความหวังของแต่ละบุคคลที่มีต่อสถานการณ์ความเป็นอยู่ในขณะนั้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของดาลกีและโรกี (Dalkey & Rourke, 1973) อ้างตาม เสาวลักษณ์, 2545) ที่ให้ความหมายคุณภาพชีวิต ไว้ว่า เป็นความรู้สึกที่มีต่อความเป็นอยู่ที่ดี หรือความผาสุก ความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ ทั้งในเรื่องสุขภาพ กิจกรรมในชีวิต ความเครียด เป้าหมายของชีวิต คุณค่าในตนเอง ความสัมพันธ์ ตลอดจน

สังคมและครอบครัว องค์การยูเนสโก (Unesco, 1993) ได้นิยามคุณภาพชีวิตว่าหมายถึง ระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมและระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์ และพริสซิลลา (Priscilla, 1995) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความพึงพอใจในชีวิต ความมีคุณค่าในตนเอง ในการทำหน้าที่ได้ตามปกติ สำหรับอีกความหมายหนึ่งของคุณภาพชีวิต หมายถึง การรับรู้ประสิทธิภาพหรือศักยภาพของบุคคลในการทำหน้าที่ การดำรงชีวิต หรือความสามารถในการควบคุมตนเองต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นรวมทั้งความเจ็บป่วยต่าง ๆ เช่น แนวคิดของโอเรม (Orem, 1995) ซึ่งได้ให้ความหมายคุณภาพชีวิต ไว้ว่า เป็นการรับรู้ของบุคคล โดยเชื่อว่าบุคคลสามารถรับรู้คุณภาพชีวิตได้ แม้ว่าจะมีความเจ็บป่วย ในที่นี้คุณภาพชีวิตจึงหมายถึง ศักยภาพในการดูแลตนเองของบุคคล เรกส์เดลและมอร์โร (Ragsdals & Morrow, 1990) ได้ให้ความหมายคุณภาพชีวิตว่า หมายถึง การรับรู้ประสิทธิภาพหรือความสามารถในการกระทำอย่างมีความหมาย เพื่อควบคุมหรือจัดการกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเจ็บป่วยของตน ทั้งด้านจิตอารมณ์ ความคิด และการดูแลรักษา ซาน (Zhan, 1992) ได้ให้ความหมายคุณภาพชีวิตไว้ว่า เป็นการรับรู้ถึงการได้รับการตอบสนองในด้านต่างๆ ของบุคคลเพื่อช่วยให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ส่วนพาดิลลาและแกรัน (Padilla & Grant, 1985) ได้ให้ความหมายคุณภาพชีวิตไว้ว่า เป็นการรับรู้ความพึงพอใจที่เปลี่ยนแปลงไปตามภาวะสุขภาพ

แม้ว่าคุณภาพชีวิตจะมีหลายมิติดังกล่าวแล้ว แต่ยังมีผู้ให้ความหมายที่มุ่งเน้นคุณภาพชีวิตด้านใดด้านหนึ่ง เช่น ลูอิส (Lewis, 1992) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตโดยมุ่งเน้นด้านจิตสังคม ว่าคุณภาพชีวิตหมายถึงระดับของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง การมีเป้าหมายในชีวิต และมีความวิตกกังวลน้อยที่สุด ในขณะที่ยังและลองแมน (Young & Longman, 1993) ได้เน้นความสำคัญทางด้านร่างกาย สังคม และวัตถุสิ่งของเท่านั้น สำหรับองค์การอนามัยโลก (The WHO QOL Group, 1994) ได้ให้ความหมายคุณภาพชีวิต ไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นการรับรู้ความพึงพอใจและการรับรู้สถานะของบุคคลในการดำรงชีวิตในสังคม โดยจะสัมพันธ์กับเป้าหมายและความคาดหวังของตนเองภายใต้บริบทของวัฒนธรรม ค่านิยม มาตรฐานของสังคมและสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ระบบบริการ สวัสดิการต่าง ๆ ตลอดจนการเมืองและการปกครองของสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่ โดยมุ่งเน้นในด้านร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสิ่งแวดล้อม

จากการให้ความหมายคุณภาพชีวิต จะเห็นว่าคุณภาพชีวิตเป็นคำที่มีความสลับซับซ้อน มีความหมายกว้าง และยังไม่มีการให้ความหมายไปในแนวทางเดียวกัน (Ferrans & Powers, 1992; Zhan, 1992) ซึ่งมีเบอร์ก (Meeberg, 1993) สรุปการให้ความหมายคุณภาพชีวิตที่ผ่านมามีออกเป็น 4 ลักษณะ คือ 1) ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตของบุคคล 2) การรับรู้เกี่ยวกับความพึงพอใจ หรือความปรารถนาในชีวิตของบุคคล 3) สภาวะทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้าน

และด้านอารมณ์ของบุคคล และ 4) การอธิบายด้านจิตวิญญาณเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิตที่มีความเพียงพอกและไม่มีอันตรายคุกคามต่อชีวิตของบุคคล สำหรับแนวคิดคุณภาพชีวิตที่ถูกนำมาใช้ในการศึกษารุ่นนี้ คุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับการมีชีวิตที่ดี มีความสุข และความพึงพอใจในชีวิตทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์ และการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคม ทั้งนี้เพราะแนวคิดดังกล่าวแสดงถึงการประสานการรับรู้ของบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสิ่งแวดล้อม ภายใต้วัฒนธรรม ค่านิยม และเป้าหมายในชีวิต

องค์ประกอบคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตเป็นแนวคิดที่มีหลายมิติ ซึ่งมีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบคุณภาพชีวิตไว้หลากหลาย โดยแต่ละองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตมีความสำคัญแตกต่างกันไป ดังนี้

เฟอร์เรล (Ferrel, 1995) ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตในผู้ป่วยมะเร็ง และได้สรุปองค์ประกอบคุณภาพชีวิตไว้ 4 ด้าน คือ

1. ความผาสุกด้านร่างกาย (physical well – being) เป็นความรู้สึกรับรู้ของบุคคลในการควบคุมหรือบรรเทาความเจ็บป่วยและคงไว้ซึ่งการทำหน้าที่ของร่างกาย
2. ความผาสุกด้านจิตใจ (psychological well – being) เป็นการเผชิญต่อความรู้สึกเจ็บป่วยของบุคคล เช่น ความเครียด ความรู้สึกกลัว ความวิตกกังวล
3. ความผาสุกด้านจิตวิญญาณ (spiritual well – being) ได้แก่ ความหวัง และความเชื่อในด้านศาสนา
4. ความผาสุกด้านสังคม (social well – being) เป็นความรู้สึกรับรู้ของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อมและบทบาทในสังคม

ฟลานาแกน (Flanagan, 1982) ได้ศึกษาองค์ประกอบคุณภาพชีวิต พบว่าคุณภาพชีวิตมาจากพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ ซึ่งจำแนกได้ 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1. สุขสบายทางด้านร่างกายและวัตถุ เช่น มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง และปราศจากโรค มีอาหาร มีบ้านที่ถาวร และมีความมั่นคงปลอดภัย
2. มีสัมพันธภาพที่ดี เช่น สัมพันธภาพกับบิดา มารดา คู่สมรส ญาติ เพื่อนและบุคคลอื่น
3. มีกิจกรรมและมีส่วนร่วมในสังคม ชุมชน รวมทั้งมีโอกาสช่วยเหลือและสนับสนุนผู้อื่น
4. มีพัฒนาการทางบุคลิกภาพและการดำเนินชีวิตตามพัฒนาการ เช่น พัฒนาการด้านสติปัญญา มีการเรียนรู้สนใจการเรียน เข้าใจตนเอง รู้จุดเด่นจุดด้อยของตัวเอง ทำงานที่น่าสนใจ ได้รับค่าตอบแทนที่ดี และแสดงความรู้สึกรับรู้ในทางสร้างสรรค์

5. มีการสนทนาการ เช่น สังคมกับผู้อื่น อ่านหนังสือ ฟังเพลงหรือสิ่งบันเทิงอื่น ๆ และมีส่วนร่วมในสังคม

เฟอร์แรนส์ และพาวเวอร์ (Ferrans & Power, 1992) พิจารณาองค์ประกอบคุณภาพชีวิตจากความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจในชีวิต และสรุปองค์ประกอบคุณภาพชีวิต ไว้ 4 ด้าน ดังนี้

1. สุขภาพและหน้าที่ (health and functioning) ได้แก่ การดูแลสุขภาพตนเอง การพักผ่อน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ในเวลาว่าง การมีกิจกรรมในครอบครัว และการเดินทาง
2. สังคมเศรษฐกิจ (socioeconomic) ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ รายได้ การทำงาน เพื่อนร่วมงาน และที่อยู่อาศัย
3. จิตวิญญาณ (psychological spiritual) ได้แก่ ความพึงพอใจในชีวิต ความสงบทางจิตใจ การบรรลุเป้าหมายในชีวิต และความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่
4. ครอบครัว ได้แก่ ความสุขในครอบครัว ความสัมพันธ์กับคู่สมรส บุตร และภาวะสุขภาพของครอบครัว

ซ่าน (Zhan, 1992) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิตเกี่ยวข้องกับปัจจัยส่วนบุคคล โดยบุคคลสามารถรับรู้และประเมินได้ด้วยตนเอง ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. ด้านความพึงพอใจในชีวิต (life satisfaction) เป็นการรับรู้ในสิ่งที่ตนเป็นอยู่ ได้แก่ ความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม และการดำเนินชีวิต
2. ด้านอัตมโนทัศน์ (self concept) เป็นความรู้สึกหรือความคิดเห็นที่มีต่อตนเอง การยอมรับและการรับรู้ถึงคุณค่าของตนเอง รวมถึงภาพลักษณ์ของตน
3. ด้านสุขภาพและการทำงานของร่างกาย (health and functioning) เป็นการรับรู้เกี่ยวกับความสามารถด้านร่างกาย สุขภาพ และการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน
4. ด้านสังคมและเศรษฐกิจ (socioeconomic) เป็นการรับรู้ถึงความพึงพอใจในด้านสังคมทั่วไป รวมถึง รายได้ อาชีพ และการศึกษา

องค์การอนามัยโลกได้แบ่งองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ 6 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านระดับความเป็นอิสระของบุคคล ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านความเชื่อส่วนบุคคล (WHO QOL Group, 1996) ต่อมาในปี ค.ศ. 1995 ทีมพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก ได้จัดองค์ประกอบใหม่ โดยรวมองค์ประกอบบางด้านเข้าด้วยกัน คือ ด้านร่างกายกับด้านระดับความเป็นอิสระของบุคคล และด้านจิตใจกับด้านความเชื่อส่วนบุคคล จึงเหลือเพียง 4 ด้าน (WHO QOL Group, 1996) ดังนี้

1. ด้านร่างกาย (physical) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน ได้แก่ การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย การรับรู้ถึงความรู้สึกสุข

สบาย ไม่มีความเจ็บปวด การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บสบาย ไม่มีความเจ็บปวด การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดทางด้านร่างกาย การรักษาทางการแพทย์ การรับรู้ผลกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน การพักผ่อนนอนหลับ การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน และการทำงาน

2. ด้านจิตใจ (psychological) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง ได้แก่ การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง ความมั่นใจในตนเอง การรับรู้ถึงความคิด ความจำ สมาธิ การตัดสินใจ ความสามารถจัดการกับความเศร้า ความกังวล การรับรู้ถึงความเชื่อด้านจิตวิญญาณ ศาสนา การให้ความหมายของชีวิตและความเชื่ออื่น ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต และการเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationship) คือ การรับรู้ด้านความสัมพันธ์ของตนเองกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย รวมทั้งการรับรู้ในเรื่องอารมณ์ทางเพศ หรือการมีเพศสัมพันธ์

4. ด้านสิ่งแวดล้อม (environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าตนมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดี การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ด้านการเงิน มีสถานบริการสุขภาพ สถานบริการทางสังคม การรับรู้ว่าตนมีโอกาสได้รับข่าวสาร ได้มีกิจกรรมสันทนาการ และมีกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นต้น

สำหรับในประเทศไทยนั้น ได้มีการนำแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตมาใช้ในการศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชน และได้มีการปรับปรุงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตให้มีความเหมาะสมกับสังคมไทย ดังนี้

กระทรวงสาธารณสุข (2540) ได้กำหนดดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชาชนที่มีสุขภาพดี โดยทั่วไปด้วยเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) 8 หมวด คือ สุขภาพจิตดี มีบ้านอาศัย ศึกษาถ้วนทั่ว ครอบครัวสุขสบาย รายได้มาก อยากร่วมพัฒนา พาสู่คุณธรรม และบำรุงสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย 39 ตัวชี้วัด นอกจากนี้ เพชรน้อย (2539) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบในการวัดคุณภาพชีวิตของแรงงานย้ายถิ่น ในอุตสาหกรรมยางพารา โดยใช้สถิติวิเคราะห์องค์ประกอบคุณภาพชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นในภาคใต้ ประกอบด้วย 12 ด้าน คือ ด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต สิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย ความมั่นคงในเศรษฐกิจ ชีวิตครอบครัว ชีวิตการทำงาน ชีวิตการศึกษา สภาพสังคมของตนเอง การมีกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรม การรับรู้การเมืองและความเสมอภาค

จากการศึกษาองค์ประกอบคุณภาพชีวิตที่ผ่านมาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึง การพัฒนาความรู้เพื่อที่จะทำความเข้าใจกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตประชากรแต่ละกลุ่มให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

โดยมีการนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้อธิบายคุณภาพชีวิต รวมทั้งได้มีความพยายามปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่จะทำให้นุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้นั้นมีมากมายหลายประการ และได้พบว่าคุณภาพชีวิตของบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โอกาส และสถานการณ์ แต่อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบคุณภาพชีวิตสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านวัตถุวิสัย (objective) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพของบุคคลที่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย รายได้ สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และด้านจิตวิสัย (subjective) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและเป็นประสบการณ์ตรงของบุคคลที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความพึงพอใจ ความสุข อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด คุณธรรม และความพึงพอใจในชีวิต เป็นต้น

สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้เลือกใช้องค์ประกอบคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เป็นเครื่องมือในการวัดคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ด้วยเหตุผลว่าเนื้อหามีความครอบคลุมทั้งด้านวัตถุวิสัยและด้านจิตวิสัย

การประเมินคุณภาพชีวิต

การประเมินคุณภาพชีวิตหรือการวัดคุณภาพชีวิตจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับแนวคิดและวัตถุประสงค์ในการวิจัย การประเมินคุณภาพชีวิตอาจจะประเมินด้วยบุคคลนั้น ๆ หรือบุคคลอื่นเป็นผู้ประเมิน โดยแนวทางการประเมินคุณภาพชีวิตมีความแตกต่างกันดังต่อไปนี้

มีเบอร์ก (Meeberg, 1993) ได้กำหนดแนวทางในการประเมินคุณภาพชีวิตโดยอาศัยตัวบ่งชี้ 2 ประเภท ซึ่งสอดคล้องกับองค์การยูเนสโก (Unesco, 1993) คือ

1. ตัวบ่งชี้เชิงวัตถุวิสัย (objective indicator) เป็นข้อมูลที่เป็นรูปธรรม เช่น รายได้ อาชีพ และการศึกษา เป็นต้น

2. ตัวบ่งชี้เชิงจิตวิสัย (subjective indicator) เป็นการประเมินข้อมูลด้านจิตวิทยา เช่น ความพึงพอใจในชีวิต ความสุข และความมีคุณค่าในตนเอง

นอกจากนี้การประเมินคุณภาพชีวิตยังสามารถประเมินโดยอาศัยแนวคิดโครงสร้างของคุณภาพชีวิต ซึ่งแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

1. คุณภาพชีวิตมิติเดียว ซึ่งมีแนวคิดว่าคุณคนสามารถสรุปคุณภาพชีวิตทั้งหมดโดยยึดการมองความพึงพอใจโดยรวม ซึ่งถือว่าการถามคำถามเดียวเป็นการประเมินที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้ ดังเช่น เครื่องมือที่วัดคุณภาพชีวิตของแคนทริล (Cantril, 1965 อ้างตาม วรธนา, 2543) สร้างขึ้นโดยใช้

คำถามเดียว เรียกว่า บันไดการประเมินตนเองของเคนทริล เป็นการวัดเป็นแบบลิเกทสเกล (Likert Scale) ในแนวตั้งมีทั้งหมด 10 ขั้น โดยให้บุคคลประเมินตนเองว่าคุณภาพชีวิตของตนอยู่ในระดับใด

2. คุณภาพชีวิตหลายมิติ ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า ชีวิตในด้านต่างๆ ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับการรับรู้ ประสบการณ์และปัจจัยอื่น ๆ ดังเช่น บีเล็ค (Belec, 1993) ซึ่งได้กล่าวถึงองค์ประกอบคุณภาพชีวิตว่ามี 4 ด้าน คือ 1) จิตใจ 2) สังคม 3) เศรษฐกิจ และ 4) จิตวิญญาณ นอกจากนี้ พาดิลลาและแกรนด์ (Padilla & Grant, 1985) ซึ่งมีแนวคิดในทำนองเดียวกันก็ได้สร้างเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตที่มีโครงสร้างหลายมิติและให้ชื่อว่า ครรชนีคุณภาพชีวิต (Quality of Life index) ประกอบไปด้วยข้อคำถามตามองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ 1) ความผาสุกทางด้านจิตใจ 2) ความผาสุกทางด้านร่างกาย 3) ความผาสุกทางด้านสังคมและสัมพันธภาพระหว่างบุคคล และ 4) ความผาสุกทางด้านฐานะ

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า การประเมินคุณภาพชีวิตมีความหลากหลายและแตกต่างกัน โดยในช่วงระยะแรกการประเมินคุณภาพชีวิตจะเน้นการประเมินในสิ่งที่ป็นรูปธรรมที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน เช่น รายได้ สภาพความเป็นอยู่ และสุขภาพ เป็นต้น และยังพบว่ามี การประเมินโดยใช้โครงสร้างมิติเดียวเพื่อสรุปคุณภาพชีวิต แต่ต่อมากล่าววิจัยพบว่า การประเมินสิ่งที่ป็นรูปธรรมหรือคุณภาพชีวิตเชิงวัตถุวิสัยเพียงอย่างเดียวไม่สามารถครอบคลุมคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างแท้จริง จึงได้มีการศึกษาคุณภาพชีวิตเชิงจิตวิสัยที่ประเมินทางด้านจิตวิทยาของบุคคล ได้แก่ ความสุข และความพึงพอใจ เป็นต้น และนิยมที่จะประเมินคุณภาพชีวิตเป็นโครงสร้างหลายมิติ จึงเห็นได้ว่าการประเมินคุณภาพชีวิตในปัจจุบันส่วนใหญ่มีแนวคิดว่าคุณภาพชีวิตประกอบด้วยองค์ประกอบหลายมิติ โดยสามารถแบ่งการประเมินคุณภาพชีวิตออกเป็น 2 ประเภทคือ การประเมินด้านวัตถุวิสัย ซึ่งเป็นการประเมินที่ได้จากสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมโดยอาจจะประเมินด้วยตนเองหรืออาจถูกประเมินโดยบุคคลอื่น ได้แก่ สุขภาพ การปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน และรายได้ เป็นต้น และการประเมินด้านจิตวิสัยซึ่งเป็นการประเมินทางด้านจิตวิทยาในส่วนที่เกี่ยวกับชีวิตของบุคคลมีลักษณะเป็นนามธรรมและเป็นการประเมินจากประสบการณ์ตรงของบุคคล ได้แก่ ความพึงพอใจในชีวิต ความสุข และความปรารถนา เป็นต้น สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้เครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกฉบับภาษาไทย (WHO QOL – BREF-THAI) ซึ่งประกอบด้วยข้อคำถาม 2 ชนิด คือ ภาวะวิสัย (perceived objective) และ อัตวิสัย (self – report subjective) ที่สามารถประเมินคุณภาพชีวิตโดยรวม (global quality of life) ทั้งด้านวัตถุวิสัยและด้านจิตวิสัย โดยองค์การอนามัยโลกได้พัฒนาเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตนี้มาเป็นระยะเวลา 4 ปี (1992-1995) ด้วยความร่วมมือจากนักวิชาการที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา ได้แก่ ออสเตรเลีย โครเอเชีย รัสเซีย อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน ญี่ปุ่น เนเธอร์แลนด์ ปานามา สหรัฐอเมริกา อิสราเอล อินเดีย ไทย และซิมบับเว โดยการ

จัดประชุมนักวิชาการจากประเทศต่าง ๆ ดังกล่าวขึ้น เพื่อสร้างแบบวัดหรือเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิต ในมิติเกี่ยวกับความพึงพอใจในชีวิต และการรับรู้สถานะตนเองด้านต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต โดยครั้งแรกจะมีข้อคำถาม 277 ข้อ ได้รับการทดสอบความเที่ยงและความตรงในแต่ละภาคสนาม (กรมสุขภาพจิต, 2541) จากนั้นได้นำไปใช้ศึกษานำร่องในศูนย์ภาคสนามของประเทศต่าง ๆ หลายครั้ง ก่อนนำมาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ต่อมาในปี ค.ศ. 1994 เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตดังกล่าวได้ถูกนำมาปรับปรุงจนมีความเหมาะสมในการนำไปใช้มากยิ่งขึ้น โดยมีข้อคำถามเพียง 100 ข้อ และได้เรียกว่า แบบชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก หรือ WHO QOL - 100 (World Health Organization Quality of Life - 100) โดยโครงสร้างแบบวัดคุณภาพชีวิตชุดนี้จะสะท้อนให้เห็นประเด็นสำคัญ ๆ ของคุณภาพชีวิต ด้วยกลุ่มคำถาม 6 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านระดับความเป็นอิสระ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสภาพแวดล้อม และด้านความเชื่อส่วนบุคคล ลักษณะข้อคำถามเป็นการรับรู้เชิงรูปธรรม (objective) ประกอบด้วย คำถามในรูปของความเข้ม (intensity) ซึ่งจะหมายถึง ความรุนแรงของความรู้สึกนั้นๆ ความจุ (capacity) หมายถึง ความสามารถในการรับรู้สถานการณ์ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตมากน้อยเพียงใด ความถี่ (frequency) หมายถึง ช่วงหรือระยะห่าง ของพฤติกรรมหรือความรู้สึกที่เป็นประสบการณ์ ซึ่งจะมีผลต่อคุณภาพชีวิต และคำถามที่ต้องการให้ตอบตามการรับรู้ของผู้ที่ถูกวัด โดยจะเป็นคำถามเกี่ยวกับการประเมินปัญหาที่ผู้ถูกวัดกำลังเผชิญอยู่ เพื่อประเมินว่าเหตุการณ์นั้นมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตอย่างไร จึงนับว่าเป็นเครื่องมือที่มีความครอบคลุมด้านเนื้อหา มีความละเอียดและมีความไวสูง (สุวรรณ และคณะ, 2541)

ต่อมาในปี ค.ศ. 1995 ทีมพัฒนาเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization Quality of Life Group) ได้พัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นเครื่องมือมาตรฐานในการวัดคุณภาพชีวิตของประชากรโลก โดยการรวมข้อคำถามบางส่วนเข้าด้วยกันจนเหลือข้อคำถามเพียง 4 ด้าน จำนวน 26 ข้อ (World Health Organization, 1996) ซึ่งหลายประเทศทั่วโลกได้นำไปแปลและใช้ในการวัดคุณภาพชีวิตของประชากร รวมทั้งประเทศไทย ซึ่ง สุวัฒน์ และคณะ (2541) ได้แปลและปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับประชากรไทยและได้หาค่าความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตชุด 100 ตัวชี้วัด และเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตชุด 26 ตัวชี้วัด ได้ค่าความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องชี้วัดทั้งสอง มีค่า $r = 0.65$ ($p < 0.01$) และค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเท่ากับ 0.84 และต่อมาได้มีการนำเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตชุด 26 ตัวชี้วัดไปใช้อีกครั้ง โดย สุวัฒน์ และคณะ (2541) เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของคนไทยในภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง เป็นประชากรไทยที่สื่อสารรู้เรื่องทั้งชายและหญิง อายุระหว่าง 16 - 87 ปี โดย

การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน และแบ่งเขตตามเขตสาธารณสุข ซึ่งมี 12 เขต และหาความเชื่อมั่นของเครื่องมือในทุกกลุ่มอายุ กลุ่มละ 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเท่ากับ 0.84

นอกจากนี้ ศิริชัย (2541) ได้นำแบบวัดคุณภาพชีวิตดังกล่าวไปสำรวจคุณภาพชีวิตและความคิดอยากฆ่าตัวตายของผู้ติดเชื้อเอช ไอ วี จำนวน 156 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.83 พรชัย จุฬาลักษณ์ และชุติมา (2541) ได้นำไปศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยจิตเวช ญาติผู้ดูแล และเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการในโรงพยาบาลศรีธัญญา จำนวน 570 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.83 และชัมย์พร (2543) ได้นำไปศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยจิตเวชโรงพยาบาลสวนปรุง ในกลุ่มที่ญาติมีส่วนร่วมในการดูแล จำนวน 114 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.81 ส่วนวรรณมา (2543) ได้นำไปศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตภาคใต้ตอนบน ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.85 จากหลายงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นว่า เครื่องวัดคุณภาพชีวิตชุด 26 ตัวชี้วัด เป็นเครื่องมือที่เหมาะสมกับการประเมินคุณภาพชีวิตประชากรไทย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเครื่องวัดคุณภาพชีวิตชุด 26 ตัวชี้วัด นี้มาเป็นเครื่องมือในการศึกษาครั้งนี้โดยให้เกษตรกรชาวสวนยางพาราเป็นผู้ประเมินระดับความพึงพอใจ และสถานะของตนเองในระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ตามองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของเกษตรกร ทั้ง 4 ด้าน เช่นเดียวกับองค์ประกอบของเครื่องมือ คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสภาพแวดล้อม

คุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

การประกอบอาชีพ เป็นองค์ประกอบหนึ่ง ที่ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ในโลกอย่างมีความสุข การเลือกประกอบอาชีพของแต่ละคน ขึ้นอยู่กับ ปัจจัยพื้นฐานที่แตกต่างกัน ทั้งด้านส่วนตัว เช่น ความรู้ ความสามารถ การศึกษา ตลอดจนความพร้อมด้านอื่นๆ และ ปัจจัยแวดล้อม เช่น สภาพอากาศ ภูมิประเทศ หรือทำเล อาชีพจะมีผลต่อการดำรงชีวิต หรือ วิถีชีวิตของผู้ประกอบอาชีพนั้น ๆ อาชีพทำสวนยางพาราเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะชาวไทยภาคใต้ เนื่องจากยางพาราเป็นพืชที่มีความผูกพันและมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกรชาวใต้มาโดยตลอด จากการศึกษาของวิรุฑธ (2543) พบว่า การที่เกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับอาชีพการทำสวนยางพาราเป็นหลัก เพราะ 1) ความรู้ความชำนาญในการทำสวนยางที่มีมาแต่เดิม 2) มีแหล่งที่รับซื้อแน่นอน 3) ผลผลิตสามารถเก็บไว้ได้นานไม่เน่าเสีย 4) ต้นยางมีปัญหาเรื่องโรคและแมลงน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น 5) รัฐบาลมีเงินทุนสนับสนุนในการปลูกทดแทน และ 6) เมื่อยางหมดอายุการใช้งานก็สามารถขายไม้ยางได้ จากความสำคัญดังกล่าว ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราภาคใต้ มีความมั่นใจในเรื่องรายได้จากการทำสวนยางพารามาโดยตลอด ดังนั้น

การพัฒนาความรู้และเทคนิควิธีการในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับยางพารา จึงมีความต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน ประกอบกับหน่วยงานของรัฐ คือ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางได้ให้การสนับสนุนเงินทุนในการปลูกและการดูแลรักษา ให้ความรู้ทางวิชาการและช่วยเหลือในการรับซื้อผลผลิตเป็นอย่างดี โดยในช่วงราคายางตกต่ำมาก จะมีการแทรกแซงราคายางให้กับเกษตรกร ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ตามองค์ประกอบคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก (WHO QOL) ซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ด้านร่างกาย (physical domain) คือ การรับรู้สภาพด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเกษตรกรทุกประเภทที่อาศัยแรงกายในการทำงาน โดยเฉพาะอาชีพการทำสวนยางพารา ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการปลูกและการดูแลจนถึง 7 ปี จึงจะสามารถได้รับผลผลิตจากยางได้ ซึ่งแต่ละขั้นตอนเหล่านั้นต้องอาศัยแรงกายเป็นส่วนใหญ่ เริ่มตั้งแต่การเตรียมพื้นที่สำหรับการปลูกต้นอ่อน การปลูกพืชคลุมดิน การตัดแต่งกิ่ง การใส่ปุ๋ย และการปราบศัตรูพืช ซึ่งขั้นตอนที่กล่าวมา มักทำให้เกิดปัญหาสุขภาพต่าง ๆ เช่น ปวดหลัง ปวดเอว ซึ่งถือว่าเป็นโรคประจำตัวของผู้ใช้แรงงานทั่วไป สำหรับขั้นตอนการกรีดยาง หลังจากยางเริ่มให้ผลผลิตประกอบด้วยหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ การลับมีดกรีดยาง การกรีดยาง การเก็บน้ำยาง การเคลื่อนย้ายน้ำยาง การทำน้ำยางแผ่นในรายที่ไม่ขายน้ำยางสด และการขายผลผลิต ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น เกษตรกรต้องใช้กำลังกายในการยก แบก หิ้ว และหอบ ส่งผลต่ออาการปวดกล้ามเนื้อเกือบทุกส่วนของร่างกาย โดยเฉพาะกล้ามเนื้อหลัง เอว และข้อมือ สอดคล้องกับการศึกษาของณรงค์ (2545) ที่พบว่า อวัยวะที่ปวดมากจากการกรีดยางเรียงจากมากไปหาน้อย คือ หลังส่วนล่าง มือหรือข้อมือ และขา

นอกจากขั้นตอนต่าง ๆ ในการปลูกและกรีดยางดังกล่าวข้างต้นที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพแล้ว ผลกระทบด้านร่างกายที่มักเกิดขึ้นบ่อย ๆ กับประชากรกลุ่มนี้ คือ 1) ปัญหาการนอนเนื่องจากการกรีดยางต้องทำงานในเวลากลางคืน ซึ่งหลายงานวิจัย พบว่า รูปแบบการนอนหลับที่ไม่สม่ำเสมอ ส่งผลให้เกิดอาการแสดงของการนอนหลับไม่เพียงพอ เช่น อ่อนเพลีย ไม่สดชื่น ความคล่องตัวลดลง หงุดหงิด อารมณ์ไม่คงที่ และเกิดอาการเครียด (สิริลักษณ์, 2542; สุจินดา, 2537) 2) ระบบสายตาจะเสียก่อนถึงเวลาอันควร เนื่องจาก ในขณะที่กรีดยางต้องใช้แสงสว่างจากตะเกียงแก๊ส หรือหม้อไฟ ถ้าปริมาณของแสงสว่างมีไม่เหมาะสม คือมากเกินไปหรือน้อยเกินไปนานๆ จะทำให้สายตาคิดปกติได้ 3) อาการปวดท้องจากแผลในกระเพาะอาหารและลำไส้ โดยสาเหตุเกิดจาก การรับประทานอาหารไม่เป็นเวลา 4) โรคที่เกิดจากยุง ได้แก่ มาเลเรีย และไข้เลือดออก 5) เลือดจางจากพยาธิปากขอ ซึ่งเกิดจากการเปลือยเท้าเดินในสวนยาง 6) การกินยาฆ่า ยากัน ซึ่งนิยม

ใช้กันมากในหมู่คนกรีดยางที่ต้องทำงานทั้งกลางวันและกลางคืน และ 7) งูกัด โดยเฉพาะงูกะปะ ซึ่งมีมากในภาคใต้

โดยสรุปจะเห็นว่าคุณภาพชีวิตด้านร่างกายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับเกษตรกรชาวสวนยางพารา เนื่องจาก เกษตรกรชาวสวนยางพาราต้องอาศัยร่างกายในการทำงานเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นถ้าเกษตรกรชาวสวนยางพารามีภาวะสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงย่อมส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีตามไปด้วย

2. ด้านจิตใจ (psychological domain) คือ การรับรู้สภาพจิตใจของตนเอง ซึ่งได้แก่ ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง ความมั่นใจในตนเอง ความสามารถจัดการกับความเศร้า และความวิตกกังวลของตนเอง สำหรับเกษตรกรชาวสวนยางพาราผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจ โดยเฉพาะในขณะที่ต้นยางไม่สามารถให้ผลผลิตได้ เกษตรกรต้องหาอาชีพเสริมหรือไปรับจ้างทำงานอื่นก่อน เพื่อเป็นรายได้ในครอบครัว แต่สำหรับเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่สวนยางสามารถเปิดกรีดได้แล้ว พบว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของเกษตรกรขึ้นกับ 2 ปัจจัย คือราคาขายและฤดูกาล (แวนสุดา, 2542) โดยเฉพาะราคาขายซึ่งขึ้นอยู่กับกลไกของตลาดโลกหรือผู้ซื้อเป็นสำคัญ (ไววิทย์, 2537) ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผล ทำให้เกิดความเครียด และความวิตกกังวล สิ่งเหล่านี้จะรบกวนอารมณ์ทำให้เกิดความตึงเครียดและขาดความสุขในชีวิต

โดยสรุปจะเห็นว่าคุณภาพชีวิตด้านจิตใจ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งเมื่อเกิดปัญหาทางด้านจิตใจก็จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆตามไปด้วย ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตด้านจิตใจของเกษตรกรชาวสวนยางพารา คือ รายได้ การมีรายได้ที่เพียงพอกับรายจ่ายจะช่วยลดปัญหาความเครียดและความวิตกกังวลในชีวิตลงได้ ส่งผลให้เกษตรกรชาวสวนยางพารามีคุณภาพชีวิตด้านจิตใจดีตามไปด้วย

3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationship domain) คือ การรับรู้ด้านความสัมพันธ์ของตนเองกับบุคคลอื่น ๆในสังคม ซึ่งสังคมเกษตรกรมักเป็นสังคมชนบท ความสัมพันธ์ในสังคมจะเป็นความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ประกอบกับสวนยางพาราในจังหวัดสงขลา ร้อยละ 95 เป็นสวนยางขนาดเล็ก เกษตรกรผู้ประกอบอาชีพการทำสวนยางพาราจึงมักช่วยเหลือกันภายในครัวเรือน หรือเครือญาติโดยไม่มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ซึ่งการที่สมาชิกในครอบครัวได้อยู่ร่วมกัน ทำงานด้วยกันทำให้เกิดความเห็นใจเข้าใจซึ่งกันและกัน ส่วนสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนบ้านจะเป็นการพูดคุยกันตามประสาชาวบ้านแบบเป็นกันเอง ไม่มีพิธีรีตรอง กระทำได้ทุกวัน โดยเฉพาะในคอนเย็น ช่วงเวลา 15.00 - 18.00 นาฬิกา ซึ่งจะเป็นลักษณะจับกลุ่มคุยกันประมาณ 2-4 คน สถานที่ต่าง ๆ ที่สามารถจับกลุ่มคุยกันได้ คือ ที่บ้านของคนใดคนหนึ่ง

ตามร้านค้า ศาลาหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อปรึกษาหารือเล่าสารทุกข์สุขดิบในชีวิต และถ่ายทอดข้อมูลหรือความรู้ จากผู้ที่มีความรู้ หรือผู้ที่มีประสบการณ์สูงกว่า ทำให้เกิดการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งวิธีการทำสวนยางพาราทุกขั้นตอนจะได้ความรู้มาจากการสนทนากันตามประสาชาวบ้านมากที่สุด (ยุพิน, 2541; วิรุฑุช, 2543) นอกจากการพูดคุยจะทำให้เกิดการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และแลกเปลี่ยนประสบการณ์แล้ว การรวมกลุ่มกันยังทำให้เกิดความสามัคคี เวลาขอความช่วยเหลือก็จะพร้อมเพรียงกัน เรื่องที่คงมักมีการช่วยเหลือกัน โดยเฉพาะในเรื่องการทำสวนยางพารา คือ การปลูกยาง ซึ่งเรียกว่า การชอกกัน (แววสุดา, 2542)

คุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นองค์ประกอบคุณภาพชีวิตที่สำคัญสำหรับเกษตรกรชาวสวนยางพารา เนื่องจาก การประกอบอาชีพเกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพกันภายในครัวเรือน หรือในหมู่เครือญาติภายใต้บริบทสังคมชนบท การได้ทำงานร่วมกัน เกื้อกูลกันทั้งด้านแรงงานและข้อมูลข่าวสาร เป็นการช่วยส่งเสริมสัมพันธภาพ มีผลให้คุณภาพชีวิตเกษตรกรชาวสวนยางพาราดีขึ้นตามไปด้วย

4. ด้านสภาพแวดล้อม (environmental domain) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการรับรู้ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อม สภาพแวดล้อมสำหรับเกษตรกรชาวสวนยางพารา ประกอบด้วย 2 ประเภท คือ สภาพแวดล้อมที่มีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต โดยสภาพแวดล้อมที่มีชีวิตที่สำคัญ คือ เพื่อนบ้าน ในขณะที่สภาพแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตที่สำคัญ คือ ดินและน้ำ สำหรับเพื่อนบ้าน ถือว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ เนื่องจากการมีเพื่อนบ้านที่ดีเหมือนมีรั้วบ้านที่มีคุณภาพคอยป้องกันอันตรายจาก ศัตรู เมื่อชีวิตมีความปลอดภัยทำให้ชีวิตมีความสุข ส่งผลทำให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น สำหรับดินและน้ำถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับเกษตรกรชาวสวนยางพารา เนื่องจากในการปลูกยางต้องอาศัยดินเป็นปัจจัยพื้นฐานในการปลูก และจากการศึกษาของ แววสุดา (2542) พบว่า ดินร่วนเป็นดินที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการปลูกยางพารา ในขณะที่น้ำถือว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการเก็บเกี่ยวผลผลิต เนื่องจากปริมาณน้ำฝนมีผลกระทบโดยตรงต่อการกรีดยาง ปีไหนที่ปริมาณน้ำฝนมากทำให้ชาวสวนยางพารากรีดยางได้น้อย ซึ่งมีผลโดยตรงรายได้ การมีรายได้ที่น้อยถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตเช่นกัน

โดยสรุปจะเห็นว่า คุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม เป็นองค์ประกอบคุณภาพชีวิตที่สำคัญ เนื่องจาก สิ่งแวดล้อมที่ดีมีผลต่อความปลอดภัยในชีวิต และการมีรายได้ที่เพียงพอ ซึ่งความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและการมีรายได้ที่เพียงพอ ล้วนส่งผลให้เกษตรกรชาวสวนยางพารามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามไปด้วย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตเกษตรกรชาวสวนยางพารา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตหลายการศึกษา (United Nation, 1995; เพชรน้อย, 2539) ระบุว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตเกษตรกรชาวสวนยางพารา ประกอบด้วย ปัจจัยด้านประชากร ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยการทำงาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกปัจจัยที่คาดว่า น่าจะมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ดังนี้คือ ปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ เพศ อายุ ศาสนา และสถานภาพสมรส ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ ระดับการศึกษา ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ และปัจจัยการทำงาน ได้แก่ รูปแบบการขายผลผลิต ปริมาณแรงงานที่ใช้กรีดยางต่อวัน ลักษณะพื้นที่สวนยางพารา ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา และจำนวนชั่วโมงในการทำงาน โดยมีรายละเอียดของแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยสนับสนุน ดังต่อไปนี้

ปัจจัยด้านประชากร

1. เพศ เป็นปัจจัยหนึ่งที่สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต โดยเป็นตัวกำหนดบทบาทและบุคลิกภาพของบุคคลในสังคม เป็นสิ่งที่แสดงถึงค่านิยมของบุคคลที่บ่งบอกถึงคุณภาพ พลังอำนาจและความสามารถตามธรรมชาติของมนุษย์ ตามปัจจัยกรรมพันธุ์และสังคมวัฒนธรรม (Orem, 1995) ดังเช่น สังคมไทยสมัยก่อนมักมีค่านิยมให้เกียรติกับเพศชายเป็นหัวหน้าครอบครัว (วรรณ, 2543) และมีบทบาทหลักในด้านการหาเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่เพศหญิงถูกกำหนดบทบาทให้เป็นแม่บ้านดูแลเกี่ยวกับการประกอบอาหาร เลี้ยงครอบครัว และงานอื่น ๆ ภายในครอบครัว รวมทั้งเลี้ยงดูบุตร และยกย่องหัวหน้าครอบครัว ดังนั้น การตัดสินใจจึงขึ้นอยู่กับหัวหน้าครอบครัว นอกจากนี้ลักษณะทางสรีระของเพศชาย และลักษณะงานอาชีพ จะบ่งบอกถึงความสามารถทางด้านร่างกายมากกว่า ทำให้เพศหญิงรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองเป็นเพศอ่อนแอ มีระดับพึงพอใจผู้อื่นและมีข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวัน มากกว่าเพศชาย (Hantonand & Rickett, 2000) จากการที่เพศชายเกิดความรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองมีคุณค่า จึงเกิดความรู้สึกพึงพอใจทำให้เกิดความสุข ส่งผลถึง คุณภาพชีวิตในทางบวก ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของบุพิน (2536) ที่ศึกษาการฟื้นฟูสภาพในผู้ป่วยสูงอายุโรคข้อเสื่อม สุราทิพย์ (2536) ศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยมะเร็งเม็ดเลือดขาว และการศึกษาของวรรณ (2543) ศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตภาคใต้ตอนบน ที่พบว่า เพศชายมีคุณภาพชีวิตดีกว่าเพศหญิง แต่ไม่สอดคล้องกับการศึกษา ของ ทศนีย์ (2536) ที่ศึกษาเกี่ยวกับ คุณภาพชีวิตผู้ป่วยไตวายเรื้อรังที่รักษาด้วยการล้างไตทางช่องท้องอย่างต่อเนื่อง และการศึกษาของแรนคิน (Rankin, 2000) ที่ศึกษาการฟื้นฟูสภาพในผู้ป่วยภายหลังการผ่าตัดหัวใจ และพบว่า เพศหญิงมีคุณภาพชีวิตสูงกว่าเพศชาย ส่วนการศึกษาของเอลเลน (Alan, 1990) ได้ศึกษาผลกระทบของชาติพันธุ์ เขตที่อยู่

อาศัย เพศ อายุ การศึกษา และขนาดของครอบครัว ต่อคุณภาพชีวิตและพบว่า เพศชายและเพศหญิงมีการรับรู้คุณภาพชีวิตไม่แตกต่างกัน

2. อายุ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต เพราะอายุจะสัมพันธ์โดยตรงกับพัฒนาการและระดับวุฒิภาวะ มีข้อสันนิษฐานว่าผู้ที่มีอายุมากจะมีประสบการณ์ชีวิตมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งประสบการณ์ชีวิตจะส่งผลต่อการปรับตัวและช่วยให้เผชิญกับปัญหาได้ดี ทำให้มีการรับรู้คุณภาพชีวิตดีกว่า ซึ่งข้อสันนิษฐานนี้สอดคล้องกับการศึกษาของพาดิลลาและแกรนท์ (Padilla & Grant, 1985) ที่พบว่า อายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยมะเร็งที่ทำโคลอสโตมีย์ (colostomy) แต่ก็ยังมีข้อขัดแย้งกับการศึกษาของ สุรชาติพย์ (2536) ที่พบว่า ผู้ป่วยมะเร็งเม็ดเลือดขาวที่มีอายุน้อยจะมีคุณภาพชีวิตดีกว่าผู้ป่วยที่มีอายุมาก และจากการศึกษาของผู้วิจัยหลายท่าน (ประภา, 2532; นัยนา, 2535) พบว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์หรือไม่สามารถทำนายคุณภาพชีวิตได้

3. สถานภาพสมรส เป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงการสนับสนุนทางสังคมของบุคคลทั่วไป เนื่องจากสถานภาพสมรสเป็นตัวบ่งชี้ถึงการอยู่ร่วมกันทางสังคม ซึ่งกลุ่มเกษตรกรที่มีสถานภาพสมรสคู่ มักจะมีคู่สมรสคอยช่วยเหลือในกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้บรรลุปเป้าหมายที่ตั้งไว้ ตลอดจนได้รับการยกย่องนับถือ (วาทีณี และ ยุพิน, 2539) ในขณะที่เดียวกันการมีชีวิตคู่จะทำให้รู้สึกไม่เหงาหรือโดดเดี่ยว ทำให้เกิดความมั่นคงในชีวิตและรับรู้ถึงคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าบุคคลที่มีสถานภาพโสดและหม้าย (ดวงใจ, 2540) สอดคล้องกับการศึกษาของ มารศรี (2532) ที่ศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนบ่อนไก่กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสโสด หม้าย หย่า และ แยกกันอยู่ แต่ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ นัยนา (2535) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยส่วนบุคคล ความสามารถในการดูแลตนเอง และคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยไตวายเรื้อรังที่ได้รับการรักษาด้วยเครื่องไตเทียมและพบว่า ผู้ป่วยที่มีสถานภาพสมรสทั้งคู่และ โสดมีคุณภาพชีวิตดีกว่า สถานภาพสมรสหม้าย หย่าและแยก

4. ศาสนา เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลในการดำรงชีวิตของมนุษย์ รวมไปถึงเรื่องของสุขภาพและพฤติกรรมกรักษาพยาบาล เพราะศาสนาเป็นตัวกำหนดความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีของสังคมและสภาพจิตใจ ศาสนาจะช่วยส่งเสริมสุขภาพจิตใจ โดยสอนให้บุคคลเข้าถึงหลักเหตุและผลจึงสามารถช่วยชี้ทางรอดช่วยให้จิตใจสงบ มีกำลังใจและใช้เป็นกฎในการดำรงชีวิต (ปรีชา, 2538) สำหรับเกษตรกรชาวสวนยางพาราในจังหวัดสงขลาบางส่วนได้รับอิทธิพลความเชื่อจากศาสนาพุทธและฮินดู ซึ่งมีส่วนประกอบของไสยศาสตร์อยู่มากในขณะที่บางกลุ่มนับถือศาสนาอิสลามซึ่งมีความเชื่อในเรื่องพระเจ้า เมื่อเจ็บป่วยจะมีความเชื่อว่าเกิดจากพระบัญชาของพระมหามะหมัดจึงมีการดูแลโดยการอ้อนวอนพระมะหมัด และจากการศึกษาของ โยธิน (2534) พบว่า

ครัวเรือนที่หัวหน้าครอบครัวนับถือศาสนาต่างกัน จะใช้วิธีการรักษาพยาบาลที่แตกต่างกัน ซึ่งหมายถึง ศาสนามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการดูแลสุขภาพสุขภาพ ซึ่งจะมีผลต่อคุณภาพชีวิต

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า ปัจจัยด้านประชากรซึ่งประกอบไปด้วย เพศ อายุ สถานภาพสมรส และศาสนา ที่ต่างกันมีผลให้คุณภาพชีวิตต่างกัน เกษตรกรชาวสวนยางพาราเป็น กลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีความแตกต่างกันในปัจจัยด้านประชากรดังกล่าว ดังนั้นปัจจัยด้านประชากร เหล่านี้จึงเป็นปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ผู้วิจัย จึงเลือกปัจจัยด้านประชากรดังกล่าวเป็นตัวแปรในการศึกษาคุณภาพชีวิตเกษตรกรชาวสวนยางพาราในจังหวัดสงขลาครั้งนี้

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

รายได้ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในสังคม (Hunter, 1992) โดยเฉพาะในสภาวะปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและก่อให้เกิดการแข่งขันกันสูง เพื่อนำมาซึ่งฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี การมีรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจดี ทำให้บุคคลสามารถตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานได้อย่างเพียงพอ ตลอดจนได้รับโอกาส ตำแหน่ง อำนาจ ความมีเกียรติและศักดิ์ศรี (Ferrans & Powers, 1992) และเมื่อเกิดความเจ็บป่วยก็สามารถดำเนินชีวิตท่ามกลางความเจ็บป่วยได้อย่างดี เนื่องจากมีโอกาสที่จะแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกสบายและสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดูแลตนเองระหว่างการเจ็บป่วย โดยไม่ต้องกังวลกับสถานะทางเศรษฐกิจ ดังนั้น รายได้จึงมีความเกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของบุคคล จากการศึกษาของ ศักดิ์ชัย (2531) ซึ่งวิเคราะห์ การรับรู้ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วไป พบว่า “รายได้” ถูกจัดลำดับความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง ส่วนธนาคารโลก (World Bank) ได้ระบุความยากจนกับคุณภาพชีวิต โดยใช้รายได้เป็นเกณฑ์กำหนดเส้นแห่งความยากจน (United Nation, 1995) เดวิสและคณะ (Davis, et al., 1992) ได้ศึกษาการรับรู้การอยู่ดีมีสุขของประชาชนในทวีปยุโรป โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 2,000 คน เพื่อศึกษาความแตกต่างการรับรู้เกี่ยวกับ “การอยู่ดีมีสุข” จำแนกตาม เพศ อายุ เขตที่อยู่อาศัย สิทธิการถือครองบ้านและรายได้ ผลการศึกษา พบว่า รายได้เป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุดของการมีความพึงพอใจในชีวิต ซึ่งบุคคลที่มีรายได้สูงจะมีคะแนนความพึงพอใจในชีวิตสูง และผู้ที่มีรายได้ต่ำมีคะแนนความพึงพอใจในชีวิตต่ำ ดังนั้นรายได้จึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสวนยางพารา

ปัจจัยด้านสังคม

ระดับการศึกษา การศึกษาเป็นการให้โอกาสแก่ชีวิต เพราะการศึกษาสามารถช่วยให้มีการรับรู้ถึงความเป็นไปในโลกและชีวิตด้านต่างๆ จำเรียง (2536) กล่าวว่า การไม่ได้รับการศึกษาทำให้บุคคลขาดความรู้พื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการศึกษาช่วยทำให้บุคคลสามารถ

ดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขและมีคุณภาพ สมจิตต์ และ นิภา (2525) กล่าวว่า ค่านิยมสังคมไทยผู้ที่มีโอกาสศึกษาสูงย่อมได้รับการยกย่อง โดยเฉพาะในสังคมชนบทซึ่งจะเห็นได้จากการเป็นผู้นำกลุ่มหรือชมรมต่าง ๆ ส่วนมากจะเป็นผู้ที่มีการศึกษา เพราะการศึกษาสามารถทำให้บุคคลแสวงหาอาชีพที่ดี มีความมั่นคง และได้รับค่าตอบแทนสูงขึ้นตามไปด้วย (สุรกุล, 2534) สำหรับเกษตรกรชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่พบว่า มีระดับการศึกษาดำโดยจบการศึกษาระดับ ป.4 ถึง ป.6 คิดเป็นร้อยละ 74.4 และ 85.2 ตามลำดับ และจบการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 6 เพียงร้อยละ 6.1 (วีระยุทธ, 2543; สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคใต้ กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535; อภินันท์, 2534) และจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณภาพชีวิต วิถีชีวิต พฤติกรรมสุขภาพ และความสามารถในการดูแลตนเอง (ดวงพร, 2535; เขียวลักษณ์, 2540; Speak, Cawart & Pellet, 1999) ดังนั้น ระดับการศึกษาจึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

ปัจจัยการทำงาน

การทำงาน นับเป็นส่วนที่สำคัญต่อคุณภาพชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งเกณฑ์ ที่ใช้บ่งชี้ว่าการทำงานมีคุณภาพหรือไม่นั้น หลายแนวคิดจะให้ความเห็นในแนวทางที่เหมือนกัน คือ ต้องประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก คือ การได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม และสภาพการทำงานที่ปลอดภัยและส่งเสริมสุขภาพ (Knox & Irving, 1997; สุพรรณิ, 2534) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ค่าตอบแทน เป็นปัจจัยที่สำคัญในการครองชีพ คนทุกคนควรมีรายได้ที่เพียงพอกับการดำเนินชีวิตตามสถานะทางสังคมของแต่ละคน เพราะค่าตอบแทนเป็นผลที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถนำไปแลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความภาคภูมิใจ และรับรู้ว่าตนเป็นคนมีคุณค่าคนหนึ่งในสังคม (พยอม, 2534) การกำหนดค่าตอบแทนที่เหมาะสม จะสร้างความมั่นคงให้กับการประกอบอาชีพ สร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน (เทพนม และสวิง, 2529; เสนาะ, 2537) ลดความไม่พึงพอใจในงานได้ (วิชัย, 2535) สำหรับค่าตอบแทนจากการทำงานของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ได้จากการขายผลผลิต ซึ่งพบว่าปัจจัย ที่มีผลต่อค่าตอบแทนดังกล่าว คือ รูปแบบการขายผลผลิตและปริมาณแรงงานที่ใช้ในการกรีดยาง

รูปแบบการขายผลผลิตยางพารา มี 2 รูปแบบ คือ การขายน้ำยางดิบ กับการขายยางแผ่นดิบ การขายน้ำยางดิบจะพบมากในเกษตรกรที่มีพื้นที่สวนยางพารามาก เนื่องจากการขายน้ำยางดิบจะลดระยะเวลาในการแปรรูป ไม่เสียเวลาและไม่เสียค่าจ้างเพิ่ม แต่สำหรับเกษตรกรชาวสวนยางพาราขนาดเล็กที่ขายน้ำยางดิบ ส่วนใหญ่ มีเหตุผล 2 ประการ คือ ได้รับเงินสดทันที และมีเวลา

ว่างเหลือจากการกรีดยาง ซึ่งทำให้สามารถหาอาชีพเสริมมาเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทาง จากการศึกษาของ โกศล (2538) ซึ่งได้สรุป ถึงข้อได้เปรียบที่เกษตรกรเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการขายยางแผ่นดิบเป็นการขายน้ำยางดิบ ไว้หลายประการ เช่น ไม่ต้องเสียเงินจัดซื้ออุปกรณ์และวัสดุในการแปรรูปเป็นยางแผ่นดิบ ไม่ต้องเสียเวลาในการแปรรูปยางแผ่นดิบ สามารถใช้เวลาในช่วงนี้ไปทำงานหรือประกอบกิจการอื่นได้ และเกษตรกรผู้ขายน้ำยางดิบจะได้รับความสะดวกสบายในการขายผลผลิต เนื่องจาก ผู้รับซื้อหรือผู้ประกอบการ โรงงานแปรรูปจะนำภาชนะไปตั้งตามจุดรับซื้อที่ใกล้สวนยางพาราของเกษตรกร การขายน้ำยางดิบนอกจากจะช่วยลดระยะเวลาในการทำงานแล้ว ยังส่งผลทางอ้อมต่อสุขภาพ โดยอาจลดอาการปวดกล้ามเนื้อและกระดูกส่วนต่าง ๆ จากขั้นตอนการทำยางแผ่นดิบ การขายยางแผ่นดิบยังเป็นที่นิยมในหมู่เกษตรกรที่มีพื้นที่ปลูกยางน้อย สมาชิกในครอบครัวมีจำนวนหลายคนและไม่มีอาชีพอื่นนอกเหนือจากการกรีดยาง เนื่องจากการขายยางแผ่นดิบราคาสามารถต่อรองราคากับผู้ซื้อได้ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นรูปแบบการขายผลผลิตจึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลโดยตรงต่อรายได้หรือค่าตอบแทน และมีผลโดยอ้อมต่อปัญหาสุขภาพดังกล่าวแล้ว ดังนั้นรูปแบบการขายผลผลิตจึงน่าจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

ปริมาณแรงงานในการทำสวนยางพารา มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงต่อค่าตอบแทนแรงงาน โดยทั่วไปการแบ่งค่าตอบแทนจากสวนยางขนาดเล็กมักไม่ค่อยจะมีปัญหา เนื่องจากสวนยางขนาดเล็กจะเป็นการช่วยเหลือกันในครอบครัว แต่จะมีปัญหาในสวนยางขนาดใหญ่ หรือสวนยางที่เจ้าของไม่ได้กรีดยางเอง เนื่องจากการจ้างแรงงานที่มากเกินไป จะมีผลต่อส่วนแบ่งของค่าตอบแทน ซึ่งจากข้อมูลของ สำนักงานเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2543) กล่าวว่า แรงงานหนึ่งคน สามารถกรีดยางได้ 350-450 ต้นต่อวัน ดังนั้นถ้ามีการจ้างแรงในการกรีดยางมากเกินไป ก็จะส่งผลถึงรายได้ที่ต้องลดลงตามไปด้วย จากการศึกษาของ สมหวังและคณะ (2540) ซึ่งได้ศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงาน ของข้าราชการพลเรือนสังกัดราชการส่วนกลาง จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6,487 คน พบว่า ข้าราชการพลเรือน ร้อยละ 74.4 เห็นว่า ปัจจัยด้านค่าตอบแทนมีผลต่อคุณภาพชีวิตการทำงาน และอธิบายว่าค่าตอบแทนที่มากเพียงพอกับความต้องการจะสร้างความพึงพอใจและกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานมีกำลังใจและปฏิบัติงานได้เต็มความสามารถ ดังนั้นปริมาณแรงงานในการกรีดยางจึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต เนื่องจากเป็นปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อรายได้ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของคุณภาพชีวิต แต่ในทางกลับกัน ถ้าจำนวนเนื้อที่ในการปลูกยางมีมากแต่จำนวนแรงงานมีน้อยไม่เหมาะสมกับจำนวนพื้นที่สวนยางพารา ย่อมส่งผลทำให้จำนวนชั่วโมงในการทำงานของเกษตรกรเพิ่มมากขึ้นและการหักผ่อนน้อยลง เนื่องจากปริมาณดินขางที่กรีดยางมาก ซึ่งการทำงานหนักในระยะเวลาที่ยาวนานเกินไป จะส่งผลทำให้เกิดปัญหาสุขภาพจาก

การทำงานได้ เช่น อาการปวดกล้ามเนื้อและกระดูก ภาวะตึงเครียดจากการทำงาน โรคกระเพาะอาหาร ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของณรงค์ (2545) ที่กล่าวว่า ปริมาณแรงงานที่ไม่เหมาะสมกับจำนวนคันยาง ส่งผลให้เกษตรกรชาวสวนยางพารา เกิดอาการปวดกล้ามเนื้อและกระดูก ถึงร้อยละ 81.2 ดังนั้นเมื่อมีปัญหาสุขภาพดังกล่าวเกิดขึ้นย่อมทำให้คุณภาพชีวิตไม่ดีขึ้นไปด้วย

2. สภาพการทำงาน ได้แก่ สิ่งแวดล้อมในที่ทำงาน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น บรรยากาศ แสง เสียง การกำหนดเวลาการทำงาน ความสะอาดของสถานที่ การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ โดยทั่ว ๆ ไป สภาพแวดล้อมในการทำงานที่ไม่เหมาะสม จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความคับข้องใจ (Knox & Irving, 1997) จากแนวคิดดังกล่าว หน่วยงานต่าง ๆ จึงต้องจัดบรรยากาศในการทำงานให้เอื้ออำนวยต่อการทำงาน ให้คนทำงานรู้สึกถึงความมั่นคงและปลอดภัย มีการปฏิบัติงานที่คล่องตัว มีการกำหนดชั่วโมงการทำงานที่เหมาะสม เพื่อมิให้เกิดความเหนื่อยล้า สัดส่วนปริมาณงานและจำนวนบุคลากรที่ปฏิบัติงานต้องมีความเหมาะสมกัน (สุจินดา, 2537) จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อสภาพการทำงานของเกษตรกรชาวสวนยางพารา แต่จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่น่าจะมีผลต่อสภาพการทำงาน น่าจะประกอบไปด้วยสภาพพื้นที่การทำสวนยาง ระยะเวลาที่ได้ประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา และจำนวนชั่วโมงในการทำงาน

สภาพพื้นที่การทำสวนยางพารา สภาพพื้นที่สวนยางพาราในประเทศไทยส่วนใหญ่มี 3 ลักษณะคือ พื้นที่ราบ ที่ราบเชิงเขา และที่ลาดชัน ซึ่งพื้นที่ต่างก็มีผลต่อการเกิดอุบัติเหตุจากการทำงานต่างกัน จากการศึกษาของณรงค์ (2545) พบว่า สภาพสวนยางที่เป็นพื้นที่ราบ มีอุบัติการณ์เกิดอุบัติเหตุจากการทำสวนยางน้อยที่สุด มีผลให้เกิดอาการปวดเข่าน้อยที่สุด และยังทำให้การขนย้ายน้ำยางสะดวก จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าสภาพสวนยางมีผลกระทบต่อภาวะสุขภาพ ซึ่งภาวะสุขภาพมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ ดังนั้นสภาพพื้นที่การทำสวนยางพาราจึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

ระยะเวลาในการประกอบอาชีพการทำงานที่ยาวนานเกินไป มีผลทำให้เกิดความเครียด ความเบื่อหน่าย จำเจ ในการทำงาน จากการศึกษาของรัตนา (2543) พบว่า การทำงานที่ซ้ำซาก จำเจ และติดต่อกันนานเกิน 8 ปี จะมีผลทำให้เกิดความเครียดในการปฏิบัติงาน สำหรับอาชีพการทำสวนยางพาราซึ่งเป็นอาชีพที่สืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ประกอบกับเกษตรกรร้อยละ 84.6 มีระดับการศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (อภิรักษ์, 2534) และเริ่มประกอบอาชีพการทำสวนยางพาราตั้งแต่ออกจากโรงเรียนจนถึงวัยชรา จึงอาจจะประสบกับปัญหาการทำงานที่ซ้ำซาก จำเจ ซึ่งปัญหานี้อาจจะส่งผลทำให้เกิดความเครียดในการปฏิบัติงาน ซึ่งกับเทล์เลอร์ (Taylor, 1986) อ้างตาม รัตนา, 2543) และคาลิโม (Kalimo, 1997) ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเครียดจากการ

ทำงานที่สำคัญ คือ ลักษณะงานที่จำเจ งานที่น่าเบื่อ งานที่ต้องปฏิบัติติดต่อกันเป็นเวลานานและงานที่ไม่มีรูปแบบการทำงานใหม่ ดังนั้น ระยะเวลาในการประกอบอาชีพจึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพารา

จำนวนชั่วโมงการทำงานที่นานเกินไปทำให้เกิดความเหนื่อยล้า ส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย ทำให้เกิดภาวะเจ็บป่วย ซึ่งระยะเวลาการทำงานที่เหมาะสมตามคำแนะนำของสมาคมอุตสาหกรรมแถบยุโรป คือ 5 วันต่อสัปดาห์ และไม่เกิน 8 ชั่วโมงต่อวัน (สิริลักษณ์, 2542) แต่สำหรับอาชีพเกษตรกรชาวสวนยางพารามักต้องใช้เวลาเกือบทั้งวันในการทำงาน เนื่องจากการกรีดยางต้องใช้เวลากลางคืนในการทำงาน เริ่มตั้งแต่หลังเที่ยงคืนกว่าจะทำงานทุกอย่างเสร็จก็เกือบเที่ยงวัน ซึ่งการทำงานที่นานเกินไป เช่นนี้ จะทำให้เกิดความเหนื่อยล้าและส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายโดยอาจทำให้เกิดภาวะเจ็บป่วยได้ นอกจากนี้จากการศึกษาของ ฟอร์แมนท์ (Formant, 1998) ซึ่งได้ศึกษาในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานพยาบาลที่ทำงานนานถึง 8 ชั่วโมง และพบว่าลักษณะงานดังกล่าวทำให้เกิดความรู้สึกว่าเหนื่อยและรู้สึกว่าการตนเองถูกแยกจากสังคม ดังนั้น จำนวนชั่วโมงการทำงานจึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพาราโดยตรง

โดยสรุป จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านมาจะเห็นว่า ปัจจัยด้านประชากร ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและการทำงาน ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ปัจจัยด้านประชากรประกอบไปด้วย อายุ เพศ สถานภาพสมรส และศาสนา ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย รายได้ ปัจจัยด้านสังคม ประกอบด้วย ระดับการศึกษา และปัจจัยการทำงาน ประกอบด้วย รูปแบบการขายผลผลิต ปริมาณแรงงานที่ใช้กรีดยางต่อวัน ลักษณะพื้นที่สวนยาง ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพการทำสวนยาง และจำนวนชั่วโมงการทำงาน ซึ่งปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ เพศเป็นตัวกำหนดบทบาทและบุคลิกภาพของบุคคลในสังคม เป็นสิ่งแสดงถึงค่านิยมของบุคคลที่บ่งบอกถึงคุณภาพ ในขณะที่อายุจะสัมพันธ์โดยตรงกับพัฒนาการและระดับวุฒิภาวะ สถานภาพสมรส เป็นปัจจัยที่บ่งบอกถึงการสนับสนุนทางสังคมและศาสนาเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งรวมไปถึงเรื่องสุขภาพและพฤติกรรมการรักษาพยาบาล ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะรายได้ ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิต ทำให้บุคคลสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานได้อย่างเพียงพอตลอดจนได้รับโอกาส ตำแหน่ง อำนาจความมีเกียรติและศักดิ์ศรี และเมื่อเกิดความเจ็บป่วยก็สามารถดำเนินชีวิตท่ามกลางความเจ็บป่วยได้ ปัจจัยด้านสังคม ซึ่งในที่นี้คือ ระดับการศึกษา ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญในชีวิต เพราะการศึกษาสามารถช่วยให้รับรู้ถึงความเป็นไปในโลกและชีวิตด้านต่าง ๆ และยังช่วยทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีคุณภาพ นอกจากนี้ปัจจัยด้านการทำงาน ก็นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญพอ ๆ กับปัจจัยด้านอื่น ๆ เนื่องจาก รูปแบบการขายผลผลิต ปริมาณแรงงาน

ที่ใช้กรีดยางต่อวัน ลักษณะพื้นที่สวนยาง ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา และจำนวนชั่วโมงการทำงานในแต่ละวัน มีผลต่อสุขภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ดังนั้น ปัจจัยทั้ง 4 ด้าน ดังกล่าวจึงน่าจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางพาราในการศึกษาคั้งนี้